

Amila Šljivo – Grbo

Odsjek za žurnalistiku/komunikologiju
fakultet političkih nauka
univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina
amila.sljivo@fpn.unsa.ba

Mediji i prava djeteta

Sažetak

Od vremena kada je svijet označen kao 'globalno selo', a mediji kao sukreatori društvenog razvoja, vodi se vrlo izražena javna borba za čovjeka i zaštitu njegovih prava koja su proteklih stoljeća osvajana. Uporedo s ekspanzijom nauke i tehnologije razvijale su se i nove mogućnosti da se normama zaštite ljudska prava ili ograniči ili ukine diskriminacija. U tom smislu mediji koji su slobodni postajali su sve snažniji i važni sukreatori humanizacije ljudskog ponašanja. Dokumenti čija je svrha i bit zaštita ljudskih prava, postupno su se ispisivali, posebno nakon tragičnih iskustava iz svjetskih ratova. Dvadeseto stoljeće iznjedrilo je potrebu za slobodom i jednakosti, ali se u tom vremenu nije ukinula diskriminacija, posebno djece, niti se u cjelosti humanizirao odnos medija prema tom pitanju. U ovom radu stoga se raspravlja o važnosti medija u afirmaciji prava djeteta i posebno o potrebi senzibiliziranja i društva i medija za zaštitu i afirmaciju ljudskih prava i u tom sklopu i prava djeteta.

Ključne riječi: mediji, pravo, ljudsko pravo, prava djeteta, dokument, deklaracija, rat, diskriminacija, zloupotreba, borba, Organizacija ujedinjenih naroda, zakon, sloboda.

1. Uvod

Mediji i društvo nezaobilazna su dnevna tema i u prvoj polovini 21. stoljeća. Ta dva bloka ljudskog života nalaze se u uzajamnom odnosu, pa ih kritičari i teoretičari razumiju isključivo u njihovoj uzajamnoj sprezi. Razlika je samo u tome što su mediji društveni proizvod, ali istorijski gledano društvo nije proizvod medija o čemu bi na neki način mogli govoriti danas. Ova bi tvrdnja, zapravo, mogla biti tačna sve do trenutka do kojeg se o društvu može razgovarati bez funkcije masovnih medija. Nakon pojave televizije društvo postaje obilježeno medijskim djelovanjem i katkad ga razumijemo kao su-proizvod medija. Otud teoretičari često napominju da mediji pokreću brojne aktivnosti u društvu i istovremeno izazivaju određene reakcije. No, nije naš zadatak ovdje da propitujemo društveni karakter i sadržaj medija i njihovog društvenog izraza, nego da upozorimo na društvenu funkciju i značaj medija u afirmaciji i zaštiti ljudskih prava, posebno prava djeteta i istovremeno da propitamo da li mediji katkad doprinose promjeni društva afirmirajući progresivne tendencije društvenog razvoja koje dovode do promjena, pored ostalog, i društvenih opredjeljenja, pa i zalaganja za poštivanje određenih prava, a među njima i prava djeteta. Zapravo, pitanje je kakvu odgovornost imaju mediji u procesu zaštite ljudskih prava, pa i prava djeteta. Međutim, već na samom početku moramo napomenuti da je medijska djelatnost ponekad neosjetljiva na krhkost prava i na potrebu njihove kreativne podrške. Uz to, mediji nerijetko metodom svog rada, najčešće spontano, u ambiciji da donesu ekskluzivnu vijest, zaborave koliko su djeca osjetljiva (tema), a još više koliko su djeca osjetljiva bića. Izlaganjem djece pretjeranom pokazivanju, njihovo predstavljanje pod ovim ili onim okolnostima kako bi se argumentirao događaj često se pokaže vodilo je ka povredi prava djeteta. Ovo napominjemo da bi se potvrdilo naše zapažanje da se kauzalna veza između novinara i društveno osjetljivog pitanja, odnosno teme koju on obrađuje, mora poštovati uz respekt onih momenata koje prezentiramo u sklopu zadate teme novinarskog izvještaja i pravnih normi koje štite ljudska prava i u ovom slučaju prava djeteta. Ali, da bi se moglo dalje raspravljati o ovome, moramo u najkraćim crtama raspraviti šta daje prava novinarima i medijima, a šta štiti prava djeteta i od kada se ta tema raspravlja i u demokratskim i nedemokratskim društvima. Istini za volju, često situacije u kojima se društvo nalazi diktiraju nivo zaštite i novinara i subjekata – ‘objekata’ njihova istraživanja. Ako medije razumijemo i razmatramo u sferi slobode, a ljudska prava u sferi etike i prava, onda nije nepoznato da je sloboda izražavanja okvir za slobodu rada novinara i medija. Međutim, mora se znati da ta sloboda nije neograničena.

2. Novinari, mediji i žrtvovanje prava djeteta

Komunikologiju i kao znanost i kao uputstvo za ispravno razumijevanje i tumačenje društvenih pojava, procesa i odnosa sve više zanima društvo kao globalni pojam i kao fenomen koji je u neprestanoj promjeni. Danas se sve veoma brzo razvija, toliko brzo da se događaji permanentno

objavljaju i mijenjaju, pretiču jedan drugog i nije više samo u pitanju kako blagovremeno objaviti informaciju, nego koji atribut staviti uz nju da se ne bi bukvalno ponavljala, jer koliko god mislili da smo među rijetkim koji je znaju i objavljuju uvijek postoji mogućnost da je ona negdje već objavljena. To dovodi do pogrešaka, do nepotrebnih poremećaja, do fetišiziranja, vještačkog povećavanja ili umanjanja njenog značaja. Danas teoretičari taj problem nazivaju 'terorom brzine'. Ta sintagma 'teror brzine' uvodi nas u potrebu da je ozbiljno razumijemo i razmatramo kako se ne bi našli na pogrešnom putu ili, pak, pogrešnom mišljenju. Nažalost, u suvremenom novinarstvu brzina je nužna - u pravo vrijeme biti na pravom mjestu, prvi dobiti informaciju, prvi je objaviti i svoj medij i svoje ime učiniti važnim i respektabilnim. Od takvih pogrešaka često se 'gine' (trpe posljedice), ali često i oni koji su predmet informacije trpe štetu, jer brzina često ne podrazumijeva niti razboritost, niti moralnost, pa ni 'tuđe' pravo. Djeca su tako često žrtve brzine i ambicije novinara da prednjače sa svojom informacijom. Kada su djeca u pitanju mnogi se pokušavaju obratiti društvu, njegovim institucijama i odgajateljima, edukatorima, raznim menadžerima itd. sa zahtjevom da se djeci pristupa s poštovanjem uz poznavanje njihove pravne i ljudske zaštite, te obaveze zaštite njihova integriteta, odnosno integriteta njihove ličnosti. Ako pogledamo međunarodne institucije i organizacije čiji je predmet bavljenja ljudsko pravo naići ćemo na permanentno produciranje raznih dokumenata, zahtjeva, preporuka, pa i zakona koji štite prava djeteta od raznih i različitih prekršilaca, od novinara i fotografa do kamermana i javnih i privatnih emitera. Ako bismo htjeli vrlo kratko, a vrlo jasno iskazati svoj sud o svakidašnjici i zbivanjima u njoj, onda bi to svakako glasilo ovako: Niko nije nevin!, grešni su i svećenik i učitelj i trener i sportista i odgajatelj, pa i odgajani. Zato nije slučajno da Vijeće Evrope u Preporukama Odbora ministara država članicama o pravima djece koja žive u institucijama (2005) kaže: 'Dijete ili mlada osoba ima pravo na privatnost, uključujući pristup osobi od povjerenja i nadležnom tijelu od kojeg može zatražiti povjerljive savjete o svojim pravima'. Pa i unatoč standardima za poštovanje ljudskih prava kreiranim u međunarodnim dokumentima i stavovima uticajnih međunarodnih institucija i organizacija, mediji često pridaju pažnju i tamo gdje se ne potiče korist za čovjeka, već naprotiv čime se ugrožavaju ljudska prava. U kritici medija sve se više govori, ne o idealima, već o medijskoj stvarnosti koju kao predstavu produciraju mediji i kojoj pažnju poklanja veliki broj ljudi. U literaturi koja se bavi tim problemima i fenomenima pojavljuje se sve više pojmova koji ukazuju na imperijalno ponašanje medija, imperijalno u smislu bespoštednog ataka na ljudsku pažnju i ljudsku svijest, pa i savjest. Ponekad se o tome može govoriti kao o novoj konstrukciji socijalne stvarnosti, a ponekad kao o iskrivljenosti 'slike svijeta' koju kreiraju mediji. I ne bi to bio neki veliki problem kada se iza te sjene, iza te obmane - vizuelne i verbalne, ne bi skrivali stvarni ljudski problemi za koje mediji ne pokazuju interes. Iako predmet naše pažnje nije ta 'nova' medijska stvarnost, spomenuli smo je i pojasnili zbog toga što se u medijima nerijetko skriva suština osporavanja ljudskih prava, pa i prava djeteta nad kojima se zapravo samo vidi konstruirana slika stvarnosti.

3. Međunarodni dokumenti i prava djeteta

Civilizacija se razvila u tehnološkom smislu i omogućila da se kreira medijska stvarnost, ali time nisu nestale ljudske potrebe za slobodom, za jednakošću, nije nažalost uklonjeno nasilje, nepravda, glad, trgovina ljudima, krađa djece itd. Zar time nisu otuđena ljudska prava? Zar djeca nisu žrtve novih medijskih mogućnosti? Jesu. Ovdje treba napomenuti da saznanja o žrtvovanju prava djeteta postoje odavno, međutim i osporavanje i zabrane žrtvovanja prava djece razvijaju se i jačaju tek u 20. stoljeću. Ako pogledamo kako se to događalo, onda ćemo hronološki gledano ustanoviti sljedeće: 1. Jedan od najranijih međunarodnih dokumenata posvećen pravima djeteta bila je *Ženevska deklaracija o pravima djeteta* iz 1924. godine. Nakon ove deklaracije i *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* iz 1948. godine donesena je i *Deklaracija o pravima djeteta* 1959. godine. Ovim deklaracijama ustanovljen je i utvrđen međunarodni temelj za zaštitu prava djeteta i odbranu svega onoga što je u najboljem interesu djeteta. Time su djeca postala subjekt međunarodnog prava. Ove činjenice znanstvenici i edukatori trebaju znati ne samo iz potrebe respekta pukog pozitivizma, odnosno historicizma, nego posebno i stoga što još uvijek nisu prestala kršenja ljudskih prava, odnosno prava djeteta, pa i onih temeljnih bez obzira što postoji već duga tradicija u međunarodnim odnosima postignutog konsenzusa o obavezi poštivanja i poučavanja o pravima djeteta. Važno je napomenuti i to da od Drugog svjetskog rata, nakon kojeg je donesena (1959. godine) spomenuta posebna deklaracija ne prestaje aktivnost na daljoj izradi međunarodne legislative za osiguranje i zaštitu prava djeteta. Među najvažnijim dokumentima o pravima djeteta koji su doneseni potkraj 20. stoljeća je dokument donesen od strane Ujedinjenih naroda pod naslovom *Konvencija o pravima djeteta* 1989. godine. Ovaj dokument je istovremeno svjedočanstvo o enormnom kršenju prava djeteta u mnogim državama svijeta, ali i dokaz da se razvija svijest o perspektivi čovječanstva na obavezi poštovanja prava djeteta. U ovoj deklaraciji su istaknuta četiri bitna principa: '1. najbolji interes djeteta treba da bude prioritet, 2. zaštita djece od bilo kojeg oblika diskriminacije, 3. pravo na opstanak i razvoj i 4. participacija djece i poštivanje njihovih stavova'.²⁷⁵ Ova četiri navedena prava osnova su za kreativan izraz ostalih dječijih prava koja su uglavnom socio – ekonomskog i kulturnog karaktera. Drugo, ovaj dokument je postao obaveza zemalja koje su ga prihvatile, a u Bosni i Hercegovini on je dokument u sastavu najvišeg pravnog akta – Ustava Bosne i Hercegovine. Međutim, ovdje je nužno napomenuti da u Bosni i Hercegovini ni nakon donošenja tzv. Dejtonskog ustava nisu prestala gruba i otvorena kršenja temeljnih prava djeteta. Nužno je ukazati i na činjenicu da je neposredno nakon usvajanja ove konvencije (1989) u ratu u Bosni i Hercegovini od 1992 – 1995. godine stradao veliki broj djece, a da je samo u opkoljenom gradu Sarajevu ubijeno više od hiljadu djece. Taj podatak govori o veličini prekršaja, odnosno zločina nad djecom. Pa i ako se samo u jednom momentu osvrnemo na prava djeteta u Bosni i Hercegovini nakon sklapanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i donošenja Ustava Bosne i Hercegovine u primjeru negiranja prava na jezik, prava na jednakost u školovanju, prava na istu školu itd. onda će se jasno pokazati da se ni ustav,

²⁷⁵ 'Djeca i zaštita dječijih prava', Institutacija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka, 2010, str.29. <https://ombudsmen.gov.ba> (11.04.2023.)

ni konvencija koja nije stvar volje, nego međunarodno – pravna obaveza, ne poštuju. Kada se uzme u obzir samo stanje prava djeteta u procesu školovanja u Bosni i Hercegovini, onda postaje jasno zbog čega su ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine u svom izvještaju još 2009. godine posebno naglasili: ‘Omogućiti djeci da ostvare pravo na participaciju u školskoj sredini. Participacija je jedan od četiri osnovna principa UN Konvencije o pravima djeteta i odnosi se na potrebu uvažavanja dječijeg mišljenja u situacijama u kojima se donose odluke u najboljem interesu djeteta. Neophodno je afirmirati ovo pravo u školskoj sredini, jačati oblike učeničkog udruživanja i odlučivanja kroz rad Vijeća učenika škole i saradnju s menadžmentom škole, Nastavnim vijećem i Vijećem roditelja’.²⁷⁶ Činjenica je da se u posljednja tri mjeseca 2021. godine u svijetu događalo najmanje pet lokalnih ili međunarodnih konflikata. U tim konfliktima su otimana, zarobljavana, ubijena ili izgubljena u izbjegličkim ili migrantskim krizama brojna djeca. O tome su vrlo objektivno izvještavali brojni mediji zbog čega treba istaći i to da su mediji zaslužili poštovanje što se tiče informisanja o ovakvim kršenjima dječijih prava i zalagali se za odbranu prava djece. Slučajevi se bilježe od Nigerije, preko Afganistana, Mjanmara pa do najnovijeg konflikta na Bliskom istoku u kojem se ubijaju djeca Palestinaca vrlo moćnim oružjem ili im se silom uništavaju ili uzimaju kuće i stanovi. Poseban problem danas je stradanje civila i njihove djece u Ukrajini. Izvještavajući o pojedinostima iz ovih konflikata mediji u pravilu izdvajaju stradanje djece kako bi se ta stradanja umanjila. Nažalost, uz sve napore i medija i slovo i snagu međunarodnih dokumenata koje smo navodili, brutalni napadi na osnovna prava djeteta među kojima je i pravo na život, ne prestaju.

4. Mediji, istraživačko novinarstvo, ljudska prava i prava djeteta

Mora se priznati da su zalaganja onog dijela čovječanstva kojeg uobičajeno nazivamo civilizirani svijet ostala bez ozbiljnog rezultata, a da civilizacija u cjelini sve više tone u ambis. Istini za volju nije moguće svijet shvaćati crno – bijelo ili još gore misliti ili pisati bez nade. Šta to znači? To znači da je društvo tokom svog razvoja proizvelo cijelo bogatstvo mogućnosti koje se stavljaju u odbranu čovjeka ili mu omogućavaju da se sam brani. Stoga treba naglašavati da su novinari i novinarstvo u ovom slučaju među najvažnijim braniocima ljudskog integriteta, polne, rasne i vjerske jednakosti, dobnih prava i zaštite djeteta. Stoga se novinarstvo i razumije kao ‘profesija koja služi javnosti i potiče javne rasprave’ (Verčić i Zavrl, 2004: 13). Novinarstvo, dakle, nije samo djelatnost zaradi bavljenja nekim poslom. Novinarstvo je permanentno i odgovorno istraživanje. U primjeru rasprave o djeci novinarstvo valja razumjeti kao ozbiljno propitivanje kako se u suvremenim društvima poštuju prava djeteta. Uz to, novinarstvo je i provjera da li se katkad poduzimaju i mjere ograničavanja prava djeteta u cilju njihove zaštite. Ako se zapitamo koliko ima prava djeteta, gdje su ona navedena i na koji način su postavljena kao obaveza, onda je odgovor konvencija u kojoj se kaže: ‘Prava na opstanak: Ova prava obuhvaćaju temeljne životne potrebe. Uključuju pravo na život, pravo na prehranu, pravo na odgovarajući životni standard i pravo na smještaj. Prava na razvoj: Odnose se na prava koja presudno

²⁷⁶ Isto, str.55.

utječu na zdrav razvoj djeteta – naprimjer, pravo na školovanje, pravo na igru, pravo na pristup informacijama, pravo na slobodu vjere i pravo na sudjelovanje u kulturnim aktivnostima. Prava na zaštitu: Ova prava osiguravaju zaštitu djece od štetnih postupaka, zlostavljanja, izrabljivanja, nasilja, rata i svega ostalog što ih može dovesti u opasnost. Prava na sudjelovanje: Ova prava osiguravaju da djeca imaju pravo glasa u odlukama koje ih se tiču. Mišljenje djece mora se poslušati i uzeti u obzir, a djeci se mora omogućiti da se udružuju s drugima i slobodno izražavaju svoje mišljenje'.²⁷⁷ Ovako predviđena prava imaju za pretpostavku da se u zemljama koje su prihvatile ili prihvaćaju *Konvenciju o pravima djeteta* u podršci pravnog sistema shvaćaju kao obaveza i provode bez zadržke. Nažalost, vrlo često u nekim zemljama, posebno u vrijeme kriza to nije tako. Problem nastupa onda ukoliko nema mehanizma uz pomoć kojeg se obavlja provjera primjene i poštivanja ljudskih prava. Istini za volju, istraživačko novinarstvo slijedom svog istraživačkog refleksa prati poštovanje, ali i otpore u procesu primjene ljudskih prava i prava djeteta. Prati se prije svega vlast, ali i sudstvo koje nadzire i štiti slučajeve. Ovih mjeseci susrećemo se svakodnevno s novinarskim izvještajima koji dolaze s područja koja su zahvaćena konfliktom. U tim izvještajima iznose se razlike kada su u pitanju pogibije: pogibije civila, pogibije vojnika i pogibije djece. Tako se događaji iz pojasa Gaze - stradanje Palestinaca i stradanja civila u Ukrajini u svim svjetskim medijima prenose kao vijesti s akcentima da izazovu reakcije javnosti koliko u moćnim državama, velikim silama i razvijenim demokracijama da pomognu u sprečavanju nasilja i time zaštite ljudska prava i posebno prava djeteta, toliko i u zemljama u kojima se razvio konflikt među stanovništvom koje se u pravilu i u većini opredjeljuje za mir.

Nažalost, pandemija COVID-19 je razvila, pored procesa zaraze i obolijevanja i interesnu orijentaciju najvećeg broja vlada i država koje bi mogle pružiti pomoć kada se ne bi bavile nacionalizmom zbog svojih nacionalnih interesa. Među sukobljenim stranama kako se to obično kaže malo je mogućnosti, a i volje da se poštuju dječija prava. Otud djeca ginu s roditeljima bježeći od rata, obolijevaju i umiru gladni i bez medicinske pomoći, potpuno nezaštićeni. Šta ovo govori? Ovo govori pored činjenica da je 'globalno selo' zapalo u ozbiljnu krizu, krizu solidarnosti i morala, krizu poštivanja zakona i drugih akata i sl. kojima se jamče ljudima prava i slobode. Ako je to tako onda ni mediji sami ne mogu osigurati da se posredstvom javnosti apeluje na potrebu zaštite ljudskih prava. Međutim, od presudne je važnosti naglasiti: ako bi i mediji utihnuli, onda bi ugroženi bili bez nade.

5. Društvene mreže i prava djeteta

U posljednje vrijeme prisustvujemo ekspanziji medija i njihovim novim – neslućenim mogućnostima. No, mora se priznati da te široke - nove mogućnosti sa sobom nose i brojne zamke u koje se hvataju svi uzrasti konzumenata. Međutim, te zamke su najopasnije za djecu. Naime, djeca žive s medijima, uče s medijima i od medija, ali u svojoj bezgrešnosti pristupaju medijima s punim povjerenjem.

²⁷⁷ 'Osiguravanje dječjih prava', Vodič za stručne djelatnike u sustavu alternativne skrbi, Vijeće Evrope, 2014, str.16. <https://rm.coe.int> (22.03.2023.)

Teško je oteti se utisku da djeca štošta nekritički prihvataju, da gaje povjerenje i kada ih mediji varaju i kada im sugeriraju ponašanje koje ih dovodi u opasnosti. Kada pogledamo šta se sve događa na društvenim mrežama, kako se šire ideje i animiraju i odrasli i djeca za akcije, onda postoji ozbiljna potreba da se djeca štite koliko od određenih sadržaja, toliko i od određenih socijalnih poruka kojima se djeca animiraju za akciju. Ako bismo analizirali sportske događaje posebno fudbal, košarku, a od tzv. plemenitih sportova naprimjer boks ili neke druge borilačke vještine koje se vrlo lako mogu zloupotrijebiti, onda postoji potreba da se uspostavi sistem osposobljavanja djece, ali i sistem zaštite od destrukcija. Sjetimo se često prisutnog sukobljavanja među vršnjacima. To je problem poznat pod nazivom vršnjačko nasilje. Vrlo često se fizički sukobi snimaju i instaliraju na društvene mreže kako bi se gledali neprihvatljivi sadržaji i širila ideja o iskušavanju snage.

Mediji su sredstva afirmacije slobode, zato i jesu toliko cijenjeni u društvu. Međutim, nerijetko su mediji i sredstvo uz pomoć kojih se ljudima uzima sloboda. Ovdje valja napomenuti da se često ne vodi briga o pravima odraslih, ni djece, jer djeca, a ni roditelji uglavnom ne prave sadržaje. To čine dobronamjerni i zlonamjerni. Često upotrebom djece u određene svrhe dovode se prava djeteta u pitanje. Mediji, posebno zavisni, a i komercijalni, često slijedom svojih interesa i naročito potrebe za senzacionalizmom zapostavljaju funkciju senzibiliziranja publike za zaštitu djece i sprečavanje da djeca postanu masovne žrtve. Šta to znači? To znači da se mediji i kada izvještavaju o djeci koja su žrtve ili počinioci različitih krivičnih djela ne uzdržavaju od pogreške, odnosno ne libe se da o djeci izvještavaju na senzacionalistički način. Istina je, ima situacija i kada se djeca predstavljaju kao svjedoci događaja što ih dalje može dovoditi u opasnost. Ovdje mediji moraju biti odgovorni od moralne pa sve do odgovornosti po zakonu, jer dijete počinitelj prekšaja nije dijete bez budućnosti. Dakle, mediji trebaju izvještavati, ali imaju obavezu i odgajati tj. senzibilizirati javnost za prihvatljivo ponašanje. Pandemija COVID-19 ugrozila je pored zdravlja i međusobne odnose ljudi i u posebnu poziciju dovela djecu: neredovan odlazak u školu, izostanak druženja u grupi, participacija u sportu, pa i sloboda komuniciranja samo su dio poremećaja. U ovakvoj situaciji djeca su naprosto osuđena na mobitel, na kompjuter, na internet, na društvene mreže, na akcione filmove, pa i na sopstveno projektovanje različitih borbi kojima su neka djeca bez svoje volje vrlo često izložena. Poseban problem predstavlja zadiranje u privatnost djece i maloljetnih osoba. *Konvencijom o pravima djeteta* iz 1989. godine zajamčena su sva temeljna prava od prava na život do toga 'da niti jedno dijete ne smije biti izloženo proizvoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom'. Idealizam konvencije ne korespondira sa stvarnošću ili ne uvijek. Postavlja se pitanje koliko je moguće štititi privatnost. Oko tog pitanja ispleteni su mnogi povijesni događaji, predrasude, stereotipi, pa i neka tradicionalna mišljenja: kakav otac takav sin, kakva majka takva kćer, takvi su ti oni iz te porodice, oni su bili sirotinja, sad se ponašaju kao da nisu to bili, nije slučajno što on pravi probleme i još mnogo toga. Često novinari posežu za takvim stereotipima i u pravilu nanose štetu cijeloj porodici, a da se i ne govori koja su to i do koje mjere prava prekršena. Istraživačko novinarstvo kao posao vrhunskog novinara nalaže obavezu poštivanja privatnosti, ali time sprečava i egzibicionizam, senzacionalizam i sl. Često su djeca predmet manipuliranja, zloupotreba, uključivanja u različite

poslove sumnjive naravi - krađa, prosjačenje, zloupotreba opojnih sredstava, pa i prostitucija, što zahtijeva visok stupanj tajnovitosti kako se ne bi saznali nedopušteni poslovi osoba i organizacija koje brinu o djeci, posebno o djeci u domovima i djeci bez roditeljskog staranja. Poznato je u povijesti dugo vrijeme borbe da se ukine obavezni ili prisilni rad djece. To je bilo prisutno u Drugom svjetskom ratu, pa i poslije njegovog završetka. I danas u nekim zemljama Azije i Afrike djeca rade vrlo rizične poslove po nalogu odraslih osoba koje brinu o njihovoj egzistenciji ili ih na taj način 'zbrinjavaju'. Novinari istraživači vrlo često postižu velike uspjehe, štampaju knjige visokih tiraža, drže predavanja i informišu javnost o slučajevima. Ako su novinari istinski opredjeljeni da brane ljudska prava, onda njihova istraživanja treba da razotkrivaju počinioc sumnjivih poslova, vinovnike kršenja ljudskih prava i zloupotreba različitih oblika od eksploatacije maloljetnika do nasilja nad ženskom djecom. Takva novinarska aktivnost unapređuje zaštitu ljudskih prava i predstavlja branu prekršiocima.

6. Umjesto zaključka

Kraj 20. i početak 21. stoljeća, sudeći po njegovom početku, ostaće u povijesti ubilježeno kao vrijeme dubokih kriza, čestih konflikata i najokrutnijih ratova i ubistava. Ostaće zabilježen kao vrijeme konzumacije droge, trgovine drogom i drugim narkoticima, upotrebom djece u procesu rasturanja opijata i rada djece u procesu prerade sirovine za proizvodnju opijata. Istina, to vrijeme će ostati poznato i po demokratskim društvima koja su vrijedno radila na izradi suvremenih dokumenata o pravima odraslih i djece (ljudska prava) i založila se za internacionalnu primjenu uz obavezu poštivanja ovim dokumentima zajamčenih prava, pa i formiranju sudova koji će meritorno suditi u slučajevima uskraćivanja ljudskih prava. Dakle, na jednoj strani imamo mnoštvo normativa, zakona i kodeksa, a na drugoj permanentni proces kršenja temeljnih prava djeteta, prije svega prava na život, prava na privatnost, skrb, slobodu izražavanja itd.

Nije slučajno što je najbitniji zahtjev novinaru da vijest bude temeljena na istini, ali i da bude zanimljiva i naravno aktuelna. No, kada je o djeci riječ način pripremanja vijesti ima posebnu težinu. Ako novinar vijest čini atraktivnom i izrazito zanimljivom postoji opasnost da povrijedi prava djeteta. Budući da se svaki događaj, pa i događaj vezan za djecu može posmatrati iz dva ugla: prvi je da novinar može nešto posebno naglasiti, a drugi da zbog toga nešto može zanemariti što može biti na štetu djeteta. Ovo smo naveli da bi ukazali na važnost pristupa i dobrog senzibiliteta kada se radi o djeci. U društvu uglavnom postoji razvijen osjećaj kada i prema kome treba pristupiti s poštovanjem zbog karakteristika i vrlina, pa i postignuća u radu određene osobe. Taj konsenzus ne bi smio biti usmjeren na djecu, najprije stoga što naprosto sva djeca zaslužuju pažnju. Otud uvijek treba naglašavati važnost senzibiliziranosti novinara prema ovom pitanju kako bi se u samom pristupu ispoštovala i opšte konvencije i naravno *Konvencija o pravima djeteta*. Kritičari pogrešaka u profesionalnom novinarskom radu se uglavnom slažu da je za respekta novinar koji ima pošten pristup. Otud se postavlja pitanje šta je pošten pristup, ko i kako ga procjenjuje i u kojim slučajevima se procjenjuje. Posljednjih godina i Evropu i svijet karakterizira migrantska kriza. Novinari s granica

evropskih država koje čine vanjske granice Evropske unije govore i pišu o nasilju nad migrantima koji pretendiraju da uđu na prostor druge države. Neki novinari npr. o tome malo govore ili se koriste predrasudama prema migrantima i njihovom porijeklu i manje - više izbjegavaju da govore o nasilju policije i graničnih službi prema njima tokom sprečavanja njihovog prelaska granice. Ti migranti često sa sobom nose ili vode djecu, često su to samo majke s djecom. Ali novinari iz nekih zemalja Evropske unije govore o tome. Vrlo često zahtijevaju istrage ne štedeći policiju koja čuva granicu. Ljudi prema takvim novinarima pokazuju respekt i uvjerenje da je takav rad oplemenjen poštenjem, jer je u interesu javnosti 'da zna istinu'. Iako je u užem smislu poštenje etička kategorija ovdje ćemo ga razumijevati kao ponašanje novinara uz respekt dostojanstva i najboljih interesa djece. Djeca su specifična ljudska bića s posebnim osobinama, sklonostima i sposobnostima, ona nisu jednaka odraslim, ali trebaju ista prava, prilike i mogućnosti kao i odrasli. Svako drugačije postupanje se s pravom smješta ispod pojma koji je vrlo jasan, ali i vrlo prisutan u javnom govoru – diskriminacija. Šta je zapravo diskriminacija? Diskriminacija je uskraćivanje bitnih prava npr. od strane roditelja, staratelja, odgajatelja ili vlasti. Ti procesi se događaju svakodnevno. Ali, mediji vršeći svoju društvenu ulogu objavljivanjem informacija o diskriminaciji i izvrgavajući one koji čine diskriminaciju sudu javnosti doprinose afirmaciji prava u našem slučaju prava djeteta. Otkud ta mogućnost? Medije nazivaju sedmom silom i to ne slučajno. To je otud što mediji posjeduju veliku moć u kreiranju okolnosti koje znače promjenu uslova života, a time daju doprinos i uklanjanju diskriminacije. Budući da ljudi pate od predrasuda i stereotipa, ali i preuranjenih zaključaka o pojedinim grupama ljudi ili pojedincima, te predrasude se mogu razbijati istinom o jednakim potrebama ljudi, o važnosti svakog života i pravu svakog ljudskog bića na život u dostojanstvu. Kada ne bi bilo medija, svakodnevni udari na dostojanstvo i integritet ljudi, na slobode i prava invalida, prava djece s posebnim potrebama, prava djece druge rase, vjeroispovijesti ili etničke pripadnosti zapljusnuli bi civilizaciju, zbog čega ovim 'kategorijama' ljudi ne bi bilo mjesta među građanima u duhu jednakosti. Zapravo, i pored svih napora i ovog društvenog utjecaja medija događaju se propusti i vrši diskriminacija gotovo svakodnevno. Stoga je važno znati da u demokratskim društvima mediji služe svakom građaninu – pojedincu i društvu kao takvom u cjelini, svojim nastojanjem da mijenjaju loše uvjete egzistencije i zalažući se za jednak odnos prema svima. To je društvena obaveza i privatnih i javnih medija i ako se ona ne primjenjuje društvene institucije imaju odgovornost da uspostave kontrolu i dovedu medije u funkciju da vrše svoju društvenu ulogu. Povijest nas poučava da su se međusobni odnosi u društvu kao što su ropstvo, kmetstvo, a u suvremeno doba apartheid, rasna diskriminacija i sl. mijenjali sporo i u velikoj borbi koja je podrazumijevala žrtve. Tu borbu danas pored različitih organizacija, uticajnih pojedinaca, interesnih grupa, vode i mediji i pokazuju efekte svoje ozbiljne društvene moći. To znači da zahvaljujući medijima danas ljudi postižu uspjeh u borbi protiv diskriminacije. Na kraju postaviti ćemo i ovo pitanje: kada se dogodilo da mediji nisu postigli uspjeh ako su povelili kampanju da se javnost upozna s istinom u određenom slučaju. Odgovor glasi: uz upornu borbu i zalaganje uspjeh se na kraju postiže. Međutim, kada su djeca u pitanju u smislu njihove zaštite, posebno brige o njima, događaju se pogreške. Naime, odrasle

osobe koje brinu o djeci (roditelji, staratelji, udomitelji i sl.) poduzimaju mjere i donose odluke bez participacije i volje same djece koja često imaju i želje i mišljenje o svojim potrebama, ali se ne uvažavaju. Nije dakle, riječ o namjernoj pogrešci odraslih, već o pretpostavci slijedom tradicionalnog shvaćanja ili predrasudi da djeca ne znaju šta je to za njih dobro, a da odrasli samom činjenicom da su odrasli znaju šta je za djecu dobro. I tu se krije pogreška. Stoga djeca odbijaju ili naprosto zanemaruju to što im sugeriraju odrasli i pokazuju potrebu da i sami učestvuju u donošenju odluka. Jednostranost u pristupu odraslih dovodi do pogreške. Naprijed smo naglasili kakav su doprinos mediji dali afirmaciji prava, njihovom provođenju i zaštiti djece od zloupotreba. Međutim, masovni mediji, posebno novi mediji danas predstavljaju i opasnost naročito kada se pruži prilika da se djeca zloupotrijebe. U tome je nekad prednjačila televizija: reklame, ponuda skopjecenih roba, izazovi putovanja, primjena sile, demonstracija nasilja, pornografija itd. Istini za volju, televizija je sve više kontrolirana i u tom smislu postupno se smanjuju mogućnosti za zloupotrebu. To mjesto sve više zauzima internet. On je sve manje uređen, a sve su šire mogućnosti zloupotreba. On omogućava i zloupotrebu djece i uvodi djecu u 'opasnu stvarnost' koja počinje bezazlenom igrom. To animira djecu, ali neostavlja mogućnost za njihovu zaštitu. Danas je to potpuno otvoreno pitanje.

Literatura:

- Bakšić – Muftić, J. (2002) *Sistem ljudskih prava*. Sarajevo: Magistrat.
- Bercis, P. (2001) *Osloboditi prava čovjeka*. Zagreb: Politička kultura.
- Donnelly, J. (1999) *Međunarodna ljudska prava*. Sarajevo: Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini.
- Flajner, T. (1996) *Ljudska prava i ljudsko dostojanstvo*. Beograd: GUTENBERGOVA GALAKSIJA.
- Ljudska prava: Teorije i primene* (1996) uredio Miroslav Prokopijević. Beograd: Institut za evropske studije.
- Muržon, Ž. (2000) *Ljudska prava*. Beograd: ΠΛΑΤΩ•XX VEK.
- Nojman, F. (2002) *Vladavina prava*. Beograd: Filip Višnjić.
- Romić, J.R. (1994) *Koraci prema slobodi*. Zagreb: K.Krešimir.
- Sadiković, Ć. (2001) *Evropsko pravo ljudskih prava*. Sarajevo: Magistrat.
- Stanovčić, V. (2003) *Vlast i sloboda*. Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije.
- Šljivo – Grbo, A. (2009) *Mediji i demokratizacija društva*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Ustavi Bosne i Hercegovine*. (1998) Sarajevo: Federalno ministarstvo pravde.
- Verčić, D. Zavrl, F. i dr. (2004) *Odnosi s medijima*. Zagreb: MASMEDIA.
- *Osiguranje dječjih prava*, Vodič za stručne djelatnike u sustavu alternativne skrbi, Vijeće Evrope, 2014. dostupno na: <https://rm.coe.int>
 - *Djeca i zaštita dječjih prava*, Instutucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka, 2010. dostupno na: <https://ombudsmen.gov.ba>
 - *Ženevska deklaracija o pravima djeteta* (1924)
 - *Deklaracija o pravima djeteta* (1959)
 - *Konvencija o pravima djeteta* (1989)

Media and Children's Rights

Abstract

Since the time when the world was labeled as a 'global village', and the media as co-creators of social development, there has been a very pronounced public struggle for man and the protection of his rights, which have been won over the past centuries. Along with the expansion of science and technology, new opportunities were also developed to protect human rights with norms or to limit or abolish discrimination. In this sense, the media, which are free, became more and more powerful and important co-creators of the humanization of human behavior. Documents whose purpose and essence is the protection of human rights were gradually written, especially after the tragic experiences of the world wars. The 20th century gave birth to the need for freedom and equality, but in that time, discrimination, especially of children, was not abolished, nor was the media's attitude towards this issue completely humanized. This paper therefore discusses the importance of the media in the affirmation of children's rights and, in particular, the need to sensitize both society and the media for the protection and affirmation of human rights, including the rights of children.

Key words: *media, law, human rights, child rights, document, declaration, war, discrimination, abuse, struggle, United Nations Organization, law, freedom.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.